

Seppo Karisalmi, Eila Tuominen, Mervi Takala ja Kasimir Kaliva

Joustava vanhuuseläkeikä ja eläkesuunnitelmien toteutuminen

Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita
2011:4

Eläketurvakeskus • Pensionsmyndigheten

KESKUSTELUALOITTEITA

Seppo Karisalmi, Eila Tuominen, Mervi Takala ja Kasimir Kaliva

Joustava vanhuuseläkeikä ja eläkesuunnitelmien toteutuminen

Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita
2011:4

Eläketurvakeskus • Pensionsmyndigheten

KESKUSTELUALOITTEITA

Eläketurvakeskus

00065 ELÄKETURVAKESKUS

Puhelin 010 7511 • Faksi (09) 148 1172

Pensionsskyddscentralen

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Tfn 010 7511 • Fax (09) 148 1172

Finnish Centre for Pensions

FI-00065 Eläketurvakeskus Finland

Tel. +358 10 7511 • Fax +358 9 148 1172

Multiprint Oy

Helsinki 2011

ISSN-L 1795-3103

ISSN 1795-3103 (painettu)

ISSN 1797-3635 (verkkajulkaisu)

ABSTRAKTI

Joustava eläkeikä -seurantatutkimuksen tavoitteena on tutkia eläkeaikomuksiin ja eläkkeelle siirtymiseen vaikuttavia tekijöitä sekä selvittää eläkeaikomusten toteutumista. Tutkimuksen lähtökohta on Beehrin esittämä malli (1986) eläkkeellesiirtymisprosessista, jota tässä sovelletaan kaksivaiheisena. Tutkimuksen kohdejoukkona ovat v. 1942–1945 syntyneet yksityisalojen palkansaajat. Kyselyaineiston tietoihin vuodelta 2003 on liitetty eläketapahtumia koskevat rekisteritiedot kyselyajankohdasta vuoden 2009 loppuun. Aineiston analyysissä sovelletaan logistista regressiomallia.

Eläkeaikomukset ennustavat hyvin eläkkeelle siirtymistä niillä, jotka aikoivat siirtyä eläkkeelle aikaisintaan 63 vuoden iässä. Eläkeaikomukset toteutuivat heikoiten varhaista eläkkeelle siirtymistä suunnitelleilla. He siirtyivät eläkkeelle usein 63 vuoden iässä tai myöhemmin. Aikomuksia jatkaa työssä selittivät johdonmukaisesti hyvä työkyky ja se, että työ ei ollut henkisesti rasittavaa sekä työnantajan myönteinen suhtautuminen ikääntyvien työssä jatkamiseen. Eläkkeelle siirtymiseen vaikuttivat iän ohella työhön, työuraan ja taloudellisiin tekijöihin liittyvät asiat. Yhteenvedon tuloksista todetaan Beehriin (1986) viitaten, että eläkkeellesiirtymisprosessin eri vaiheissa painottuivat selittäjinä eri tekijät.

ABSTRACT

The aim of the study is to examine the factors that impact older employees in their plans to continue at work or to retire, and to find out to what extent retirement plans are actually realised. The basis of the study is the model presented by Beehr (1986) on the retirement process, applied here in two stages. The target group of the study is private-sector wage-earners born between 1942 and 1945. The survey data from 2003 has been supplemented by register data on pension contingencies from the time of the survey until the end of 2009. The data is analysed using a logistic regression model.

The retirement intentions fairly successfully predict the actual retirement of those who intended to retire at the age of 63 at the earliest. The retirement intentions were realised the most poorly among those who had planned to retire early. Often, they retired at the age of 63 or later. Intentions to stay on at work were explained the most consistently by a good work ability, a low degree of mental strain at work and the employer's favourable attitude to elderly employees continuing at work. In addition to age, the late retirement was influenced by factors relating to work, the career and the economic incentive to continue working after the age of 63. To summarize with reference to Beehr (1986), we conclude that divergent factors are emphasised at different stages of the retirement process.

SISÄLTÖ

1	Johdanto	7
2	Tutkimuskatsaus	8
3	Aineisto ja analyysimenetelmät	12
4	Tulokset	14
4.1	Eläkeaikomukset ja niiden toteutuminen	14
4.2	Aikomuksia jatkaa työssä selittävät mallit.....	17
4.3	Eläkkeelle siirtymistä selittävät mallit.....	21
5	Yhteenveto	23
	Kirjallisuus	25
	Liitteet.....	27

1 Johdanto

Joustava vanhuuseläkeikä on lakisääteisissä eläkejärjestelmissä vielä verraten harvinainen. Joustavaan eläkeikään on siirrytty muutamassa maassa 1990- ja 2000-luvuilla, muun muassa Ruotsissa, Italiassa ja Ranskassa. Suomessa joustava vanhuuseläkeikä otettiin käyttöön vuoden 2005 eläkeuudistuksessa, jossa samalla varhaiseläkkeille siirtymisen mahdollisuuksia rajoitettiin. Vähentämättömälle vanhuuseläkkeelle voi jäädä 63-vuotiaana aikaisemman kiinteän 65 vuoden eläkeiän sijasta. Järjestelmään lisättiin samalla taloudellisia kannustimia työssä jatkamiseen. Eläkettä karttuu työssä jatkajille nopeaan tahtiin ikävuosina 63–67 (4,5 prosentilla vuosiansioista). Lisäksi elinaikakerroin alkaa tuntuvammin leikata eläkkeitä kuluvan vuosikymmenen aikana. Sen vaikutuksen voi kompensoida jatkamalla työssä 63 vuoden iästä eteenpäin. Varhaiseläkemahdollisuuksien rajoitusten ja taloudellisten kannustimien odotetaan myöhentävän eläkkeelle jäämistä.

Kokemuksia joustavan eläkeikäkäytännön vaikutuksista on toistaiseksi vähän. Tärkeää olisi tietää, kannustavatko joustavat eläkkeellesiirtymisiät työssä jatkamiseen ja mikä on taloudellisten kannustimien merkitys vanhuuseläkeiän valinnassa. Myös ulkoisilla tekijöillä kuten suhdannevaihteluilla voi olla vaikutusta joustavan eläkeiän käyttöön. Taloudellisen taantuman aikana joustava eläkeikä tarjoaa mahdollisuuden työvoimasta vetäytymiseen, kun taas talouskasvun aikana työvoiman kysynnän kasvu lisännee myös vanhimman työvoiman kysyntää työmarkkinoilla.

Tarkoituksenamme on tutkia eläkeikää lähestyvien ikäluokkien aikomuksia siirtyä eläkkeelle ja niiden toteutumista. *Ensin tutkitaan* sitä, minkälaisia suunnitelmia lähellä vanhuuseläkeikää olevilla on joustavan eläkeiän käytöstä, kiinnostaako heitä työssä jatkaminen 63 iän jälkeen vai haluavatko he jäädä eläkkeelle jo ennen vanhuuseläkkeen alaikäraja. Sen jälkeen rekisteriseurannan avulla tutkitaan eläkesuunnitelmien toteutumista. Tulosten perusteella voidaan arvioida eläkeaikomusten ennustemerkitystä. *Toiseksi tavoitteena* on selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat ikääntyvien eläkesuunnitelmiin ja erityisesti pitkään työssä jatkamiseen. *Kolmantena tavoitteena* on tutkia eläkkeelle siirtymiseen vaikuttavia tekijöitä ja sitä, mitkä tekijät selittävät myöhäistä eläkkeelle siirtymistä. Kiinnostavaa on tietää, mikä merkitys taloudellisilla kannustimilla on myöhäisessä eläkkeelle siirtymisessä. Tutkimuksessa kysytään myös, eroavatko eläkeaikomuksia ja eläkkeelle siirtymistä selittävät tekijät toisistaan.

Tutkimusaineistona on Eläketurvakeskuksen ja Työeläkevakuuttajat TELA:n Joustava eläkeikä kyselytutkimus vuodelta 2003, jonka kohdejoukkona olivat vuosina 1940–1945 syntyneet, tutkimusajankohtana yksityisaloilla tai kunta-alalla työssä käyvät henkilöt. Kyselyaineistoon on liitetty eläkkeelle siirtymistä koskevat rekisteritiedot vuosilta 2003–2009. Tutkimusaineistoa ja sitä koskevia ratkaisuja selostetaan lähemmin luvussa 3.

2 Tutkimuskatsaus

Taloudellinen ja sosiologinen tutkimus erottelee eläkkeelle siirtymiseen vaikuttavat tekijät työntö- ja vetotekijöihin (Coppola ja Benita Wilke 2010, OECD 2006). Työntöteorioissa korostuu huonon terveyden, työttömyyden, työolojen, työvoiman rekrytointikäytäntöjen ja käyttötapojen sekä töiden sisällön piirteitä, jotka vaikeuttavat ikääntyneiden työntekijöiden työssä jatkamista. Vetoteorioiden mukaan erilaiset eläkeikaan liittyvät asiat, kuten taloudelliset edut, perheenjäsenen eläkkeellä olo ja toiminta- ja harrastusmahdollisuudet lisäävät työelämästä poistumisen houkuttelevuutta. Vetotekijöitä voi liittyä myös työhön kuten mielenkiintoinen, haasteellinen työ, joka pitää työssä pidempään (Saurama 2004, Hakanen 2004). Keskeisiksi eläkkeellesiirtymispäätökseen vaikuttaviksi tekijöiksi ovat osoittautuneet houkuttelevat varhaiseläke-etuudet (Börsch-Supan 2000).

Seuraavassa tarkastellaan työssä jatkamiseen yhteydessä olevia tekijöitä yksilötekijöihin ja työhön liittyviin tekijöihin ryhmiteltyinä.

Yksilötekijät

Työssä jatkamisen halukkuuden on havaittu kasvavan iän mukana. Tämä selittyy osittain valikoitumisella. Vain työkykyisimmät ja motivoituneimmat jatkavat työssä vanhuuseläkeikään asti. (Taylor ja Shore 1995, Forma ym. 2005, Li ja Sung 1998, Salokangas ym. 2005). Koulutus liittyy työssä jatkamiseen niin, että koulutetummat suunnittelevat työskentelevänsä pitempään (Forma ym. 2005, Järnefelt 2010). Naisten suhtautuminen työssä jatkamiseen on usein kielteisempi kuin miesten. Tutkimuksissa on voitu myös todeta, että yksin asuvat ovat halukkaampia jatkamaan työntekoa kuin parisuhteessa elävät. (Forma ym. 2005, Tuominen ym. 2010).

Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että terveys on tärkein yksittäinen tekijä ikääntyvien henkilöiden työvoiman tarjonnassa (Roberts ym. 2010). Terveys on tärkeä tekijä myös eläkesuunnitelmien muotoutumisessa ja muutokset terveydentilassa voivat muuttaa suunnitelmia (Coppola ja Benita Wilke 2010). Joustavan eläkeiän merkitystä koskevissa tutkimuksissa terveyden on havaittu liittyvän keskeisesti suunnitelmiin jatkaa työssä (Forma ym. 2005, Tuominen ym. 2010).

Henkilön tulotason on todettu liittyvän eläkesuunnitelmiin siten, että kolmeen alempaan tuloneljännekseen kuuluvat 45–64-vuotiaat palkansaajat halusivat useammin jatkaa työssä 63 ikävuoden jälkeen kuin ylimpään tuloneljännekseen kuuluvat (Tuominen ym. 2010).

Tilastokeskuksen varallisuustutkimuksen aineistoon perustuvassa tutkimuksessa ei todettu selvää yhteyttä varallisuuden suuruuden ja aiotun eläkeiän välillä. Noin kolmannes kotitalouden yli 45-vuotiaista jäsenistä kuitenkin arvioi, että varallisuus on vaikuttanut tai tulee vaikuttamaan eläkepäätöksiin (Valkonen ja Määttänen 2010).

Munnell ym. (2004) tutkivat eläkejärjestelmän vaikutusta suunniteltuun ja varsinaiseen eläkkeellesiirtymisikään. Tutkijat havaitsivat, että eläkevarallisuus alentaa näitä molempia. Yksityiseen eläkevakuutukseen liittyy monella ajatus varhaisesta eläkkeelle siirtymisestä.

Kotitalouksissa, joissa molemmilla puolisoilla on eläkevakuutus, kiinnostus varhaiseen eläkkeelle siirtymiseen on vielä yleisempää. Myös työnantajan järjestämä lisäeläketurva aikaistaa eläkesuunnitelmia. (Ahonen 2004, Ahonen ja Moilanen 2007, Tuominen ym. 2010).

Työhön liittyvät tekijät

Työoloihin ja työhyvinvointiin liittyvät tekijät ovat osoittautuneet työssä jatkamisen kannalta merkityksellisiksi monissa tutkimuksissa. Työn suurten vaatimusten ja pienen hallinnan on havaittu vähentävän aikomuksia jatkaa työssä (Forma 2004a). Salokangas ym. (2005) kuvailevat työtilanteen hallinnan syntyvän työn vaatimusten ja työntekijän voimavarojen vastaavuudesta. Eläkeajatukseen vaikuttavat kielteinen asenne työhön sekä koettu normi siirtyä eläkkeelle. Tämä normi liittyy työntekijän käsitykseen omasta oikeudestaan siirtyä eläkkeelle (emt.). Tutkimuksissa on todettu pitkän työuran ja työuran katkottomuuden lisäävän halukkuutta varhaiseen eläkkeelle siirtymiseen (Forma ym. 2005, Tuominen ym. 2010).

Työolojen merkitys havaittiin erittäin suureksi eläkeaikomuksia ja varhaiseläkkeelle siirtymistä koskevassa ns. SHARE-tutkimuksessa, jossa verrattiin 50 vuotta täyttäneitä työntekijöitä kymmenessä Euroopan maassa (Siegrist ym. 2007, Snalzenberger ym. 2008). Työhön liittyvillä eri tekijöillä on eläkesuunnitelmiin sekä työntö- että vetovaikutuksia. Työn henkisen tai fyysisen raskauden ja työhön liittyvän kiireen on havaittu aikaistavan eläkesuunnitelmia, kun taas työpaikan hyvän ilmapiirin, ikäryhmien välisen tasa-arvon, hyvän esimiestyön, työnantajan ikääntyviä työntekijöitä tukevan toiminnan ja työtyytyväisyyden on todettu lisäävän halukkuutta jatkaa työssä. Myös työn kokemisen tärkeäksi elämänaalueeksi, työkeskeisyyden, on todettu lisäävän halukkuutta työssä jatkamiseen. Välineellisen asenteen työhön on havaittu liittyvän suunnitelmiin siirtyä varhain eläkkeelle. (Forma 2004a, Forma 2004b, von Bondsdorff 2009).

Teollisuudessa tehdyt suuret supistukset on toteutettu usein työttömyysreitin kautta. Työpaikoilla, joissa on käytetty työttömyysputkea, esiintyy myös yleisemmin halukkuutta varhaiseen eläkkeelle siirtymiseen. Suuremmissa yrityksissä työssä jatkamiseen suhtaudutaan varauksellisemmin kuin pienissä. (Forma ym. 2005, Tuominen ym. 2010).

Eläkkeelle siirtyminen

Eläkeaikomusten yhteydestä eläkkeelle siirtymiseen on olemassa vähän aikaisempaa tutkimusta. Niiden mukaan eläkeaikomusten on todettu ennustavan hyvin eläkkeelle siirtymistä. Tutkimusten johtopäätöksenä on, että yksilöillä on rationaalisia suunnitelmia, joissa he pitäytyvät. Yksilöt kykenevät ennakoimaan useimmat muutokset heidän päätöksensä vaikuttavissa tekijöissä. Lisäksi on todettu, että yksilöt reagoivat odotetusti ennalta aavistamattomiin ympäristömuutoksiin. Eläkkeelle siirtymisen ennustetta voidaan siten parantaa, kun tiedetään yksilöiden suunnitelmat eläkkeelle jäämisestä. (Disney ja Tanner 1999, Harkonmäki 2007, Cobb-Clark ja Stillman 2009, Coppola ja Benita Wilke 2010).

Beehrin (1986) eläkkeelle siirtymisen mallin mukaan eläkeaikomukset ja eläkkeelle siirtyminen ovat saman eläkellesiirtymisprosessin eri vaiheita. Mallissa on kolme vaihetta: preferenssit (eläkeajatusten esiintyminen), eläkeaikomukset (intentio) ja eläketapahtuma (eläkkeelle siirtyminen).

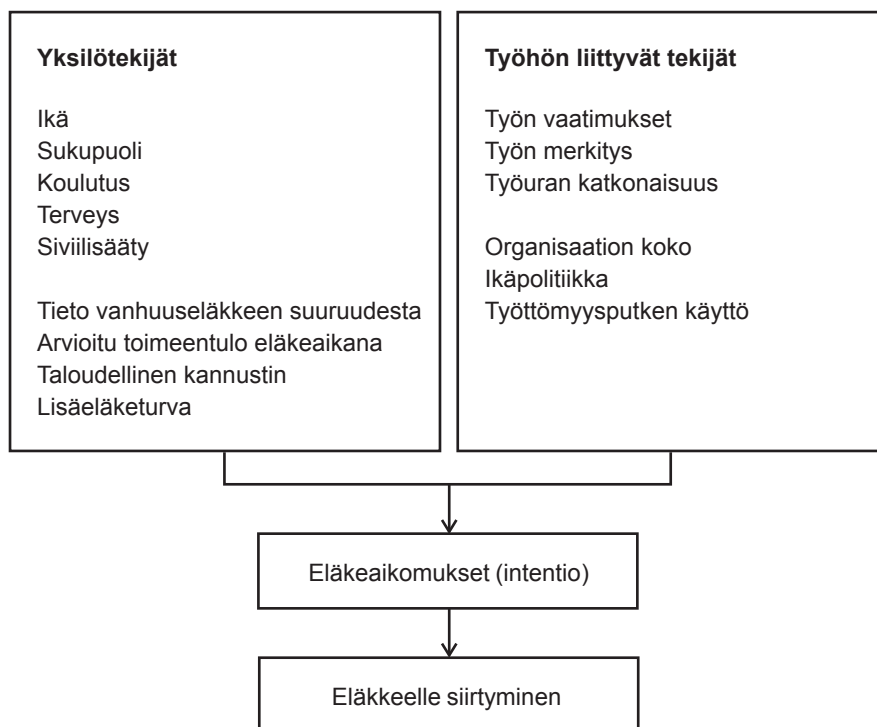
Eläkeaikomusten ja eläkkeelle siirtymisen väliseen aikaan saattaa osua odottamattomia tapahtumia, jotka muuttavat eläkesuunnitelmia. Eläkesuunnitelmat ovat herkkiä työmarkkinatilanteen, terveyden ja siviilisäädyn muutoksille ja tässä suhteessa miesten ja naisten välillä on havaittu eroja. Tutkimuksissa on todettu eläkeaikomusten ennustearvon olevan sitä paremman, mitä lähempänä on eläkkeelle siirtymisen ajankohta. (Anderson ym. 1986, Cobb-Clark ja Stillman 2009).

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on Beehrin (1986) esittämä malli, jossa vaikuttavat yksilö- ja ympäristötekijät. Eläkkeelle siirtymistä tarkastellaan tässä tutkimuksessa kaksivaiheisena, eläkeaikomuksina ja eläkkeelle siirtymisenä (kuvio 1).

Yksilötekijöihin kuuluvat tässä tutkimuksessa sosiodemografiset tekijät (ikä, sukupuoli, siviilisääty ja koulutus) ja terveys. Näiden lisäksi niihin kuuluu henkilön taloudellista tilannetta kuvaavia tekijöitä: tieto tulevan vanhuuseläkkeen suuruudesta, oma arvio taloudellisesta toimeentulosta eläkeaikana ja lisäeläketurva. Eläkkeelle siirtymistä selittävänä tekijänä on lisäksi suuremman karttumisprosentin merkitys myöhäiselle eläkkeelle siirtymiselle.

Työhön liittyvinä tekijöinä tarkastellaan sekä työhön liittyviä kokemuksia että työpaikkaan liittyviä tekijöitä. Ensiksi mainittuihin kuuluvat työn fyysinen ja henkinen rasittavuus, työn merkitys elämänalueena sekä työuran katkonaisuus. Jälkimmäisiin kuuluvat toimipaikan koko, työnantajan tuki työssä jatkamiselle ja työttömyysputken käyttö toimipaikassa. Viimeksi mainittujen tekijöiden tarkoituksena on mitata sitä, mikä merkitys työpaikan ikäkäytännöillä on henkilön eläkeaikomuksille ja eläkkeelle siirtymiselle.

Kuvio 1. Joustava eläkeikä -seurantatutkimuksen viitekehikko.

Eläkejärjestelmä etuuksineen ja säännöksineen muodostaa puitteet eläkkeelle siirtymiselle. Tässä tutkimuksessa eläkeaikomuksia ja niiden toteutumista tarkastellaan joustavassa vanhuuseläkeikäjärjestelmässä (63–68-v.), johon sisältyy taloudellinen kannustin työssä jatkamiseen 63 vuoden iästä lähtien. Eläkkeelle siirtymisen tutkimisessa huomiota tulisi kiinnittää myös suhdanteiden ja työmarkkinatilanteen muutoksiin. Näillä on vaikutusta sekä eläkesuunnitelmiin että eläkkeelle siirtymiseen.

3 Aineisto ja analyysimenetelmät

Tutkimusaineistona on Joustava eläkeikä -kyselytutkimuksen aineisto, joka kerättiin syksyllä 2003. Tutkimuksen otanta kohdistui vuosina 1940–1945 syntyneisiin, tutkimusajankohtana yksityisaloilla ja kuntasektorilla työssä oleviin henkilöihin (ks. Tuominen ja Pelkonen 2004). Tässä tutkitaan yksityisalojen palkansaajia, joita koskeviin kyselytietoihin on liitetty eläketahtumia koskevat tiedot kyselyajankohdasta vuoden 2009 loppuun. Tutkimuksen analyyseissa rajoituttiin vain vuosina 1942–1945 syntyneisiin ikäluokkiin, joilla joustavan eläkeiän valinta oli todellisuudessa edessä päin. Kunta-alan palkansaajat jätettiin tutkimuksen ulkopuolelle, koska eläkeiät eroavat kuntasektorilla ja yksityisaloilla toisistaan. Liitteessä 1 on kuvattu kohderyhmän eläkkeelle siirtyminen syntymävuoden, eläkelajin ja eläkkeellesiirtymisvuoden mukaan. Havaintojen määrät eri ikäkohorteissa ovat myös nähtävissä tässä taulukossa. Eläkkeelle siirtymiseksi katsotaan kokoaikainen eläkkeelle siirtyminen. Osa-aikaeläkkeelle siirtymistä ei lueta tässä tutkimuksessa eläkkeelle siirtymiseksi. Osatyökyvyttömyyseläkeläisiä ja työkyvyttömyyseläkeläisiä tarkasteltiin yhtenä ryhmänä.

Tutkimuksen selitettävät muuttujat, arvioitu eläkeikä ja eläkkeellesiirtymisikä luokiteltiin kolmeen luokkaan: alle 63-vuotiaat (aikaistajat), 63-vuotiaat (ei-jatkajat) ja yli 63-vuotiaat (myöhentäjät). Luokituksen perusteena oli vuoden 2005 eläkeuudistuksen joustavan vanhuuseläkkeen alaikäraja 63 vuotta. Tutkimuksen selitettäviin muuttujiin kuuluivat myös kysymys kannustinkarttuman vaikutuksesta halukkuuteen jatkaa työssä ja kysymys kiinnostuksesta työntekoon vanhuuseläkeaikana.

Aineiston analysoinnissa sovellettiin kaksivaiheista logistista regressiomallia. Ensimmäisessä vaiheessa mallinnetaan, kuuluko havainto ensimmäiseen luokkaan (aikaistajat = aikoi eläkkeelle ennen 63 ikävuotta) vai tätä korkeampaan luokkaan (ei-jatkajat = aikoi eläkkeelle 63-vuotiaana ja myöhentäjät = aikoi eläkkeelle aikaisintaan 64-vuotiaana) (malli 1 taulukko 4). Toisessa vaiheessa, jossa ensimmäiseen luokkaan kuuluvat havainnot (aikaistajat) on jätetty analyysin ulkopuolelle, mallinnetaan sitä, kuuluuko havainto toiseen luokkaan (ei-jatkajat) vai sitä korkeampaan luokkaan (myöhentäjät) (malli 2 taulukko 4). Eläkkeelle siirtymisen analysoinnissa käytettiin samaa menetelmää (mallit 1 ja 2 taulukossa 6).

Tutkimuksessa sovellettu logistinen regressioanalyysi voidaan esittää seuraavanlaisessa muodossa:

$$\log(P(y \geq 63)) = \beta_1' x$$

$$\log(P(y \geq 64 | y \geq 63)) = \beta_2' x,$$

jossa y on eläkeikä tai toteutunut eläkkeelle siirtyminen, β_1 ja β_2 ovat $k+1 \times 1$ -parametrivektoreita. Vektori x koostuu taas selittävistä muuttujista $x' = [1, x_1, x_2, \dots, x_k]$.

Mallin valinnassa sovellettiin taaksepäin valikoivaa menetelmää, jossa lähdettiin liikkeelle kaikki selittävät muuttujat sisältävästä mallista. Tämän jälkeen muuttujia poistettiin yksitellen suurimman p -arvon perusteella, kunnes jäljelle jäi vain tilastollisesti merkitsevät muuttujat

ja kontrollimuuttujat. Logistisissa regressiomalleissa oli vakioivina tekijöinä ikä, sukupuoli, koulutus ja oma arvio työkyvystä.

Tutkimuksessa on käytetty ositettua otantaa. Taulukoissa on esitetty lukumäärät painotamattomina ja prosentit painotettuina. Analyyseissa käytettyjen muuttujien luokitukset on esitetty liitteessä 2. Liitteessä 3 on kuvattu analyyseissä käytettyjen muuttujien jakautumat tutkimusaineistossa. Ristiintaulukoinneissa muuttujien väliset riippuvuudet testattiin khiin neliön testillä.

4 Tulokset

Tutkimuskysymyksiä tarkastellaan kolmessa osassa. Ensiksi tutkitaan ikääntyneiden palkansaajien eläkeaikomuksia ja niiden toteutumista. Henkilöiden suunnitelmia eläkkeelle siirtymisestä verrataan eläkkeelle siirtymiseen. Tulosten perusteella arvioidaan, miten hyvin suunniteltu eläkeikä ennustaa tulevaa eläkkeelle siirtymistä. Seuraavaksi tutkitaan logistisia regressiomalleja käyttäen, mitkä tekijät selittävät ikääntyneiden aikomuksia jatkaa työssä tai siirtyä eläkkeelle. Aikomuksia jatkaa työssä tarkastellaan kolmen kysymyksen avulla. Lopuksi tutkitaan eläkkeelle siirtymiseen vaikuttaneita tekijöitä.

4.1 Eläkeaikomukset ja niiden toteutuminen

Tutkimusaineiston muodostivat vuonna 2003 palkansaajina yksityisaloilla työskennelleet. Tutkimusajankohtana he olivat tulevaa eläkeikänsä arvioidessaan 58–61-vuotiaita. Aiottu eläkeikä oli kysytty tutkimuksessa vuoden tarkkuudella, mutta tieto eläkkeelle siirtymisen ajankohdasta oli saatu rekisteristä vuosina ja kuukausina. Tarkan eläkkeellesiirtymisiän kuu-kaudet on pyöristetty kokonaisluvuksi. Pyöristyksen rajana on puoli vuotta. Tämä menettely ottaa huomioon eläkkeellesiirtymisiän samalla tarkkuudella kuin aiotun eläkeiän.

Tutkituista 39 prosenttia suunnitteli jäävänsä eläkkeelle täytettyään joustavan vanhuuseläkkeen alaikärajan 63 vuotta. 32 prosenttia aikoi jatkaa työssä tätä pitempään, ja 29 prosenttia suunnitteli siirtyvänsä eläkkeelle jo ennen 63 vuoden ikää.

Kun varhaista eläkkeelle siirtymistä suunnitelleilta kysyttiin, mille eläkkeelle he aikovat jäädä, 34 prosenttia ei osannut vastata tähän kysymykseen, 18 prosenttia ajatteli varhennettua vanhuuseläkettä ja 17 prosenttia varsinaista vanhuuseläkettä. Noin puolella varsinaista vanhuuseläkettä ajattelevista oli työnantajan järjestämä lisäeläketurva. 13 prosenttia arveli joutuvansa työkyvyttömyyseläkkeelle ja yhdeksän prosenttia työttömyyseläkkeelle. Viidellä prosentilla oli vapaaehtoinen eläkevakuutus. Neljä prosenttia aikoi jäädä pois työelämästä muulla tavoin.

Eläkkeelle oli siirrytty jonkin verran suunniteltua myöhemmin. 14 prosenttia vastaajista jäi eläkkeelle ennen 63 vuoden ikää. 46 prosenttia jäi eläkkeelle vanhuuseläkkeen alaikärajalla, 63-vuotiaana. 40 prosenttia jäi tai oli jäämässä eläkkeelle 64-vuotiaana tai sitä vanhempana.

Kohderyhmästä 11 prosenttia ei ollut siirtynyt eläkkeelle seurantajakson lopussa. He olivat vähintään 64-vuotiaita.

Tuloksia tarkasteltaessa on hyvä huomata, että vuonna 1945 syntyneitä lukuunottamatta näihin ikäluokkiin kuuluvilla oli mahdollisuus jäädä eläkkeelle myös vanhojen eläkesäännösten mukaan. Heillä oli esimerkiksi mahdollisuus jäädä varhennetulle vanhuuseläkkeelle 60 vuoden iässä, kun nykyinen ikäraja on 62 vuotta. Tuloksia arvioitaessa on myös huomattava, että vanhimpiin ikäluokkiin kuuluvat työlliset henkilöt ovat valikoitunut joukko. He ovat pysyneet työkykyisinä ja työllisinä lähelle vanhuuseläkeikää.

Eläkeaikomusten toteutuminen tarkastellaan ensin riippumatta aiotusta eläkeiästä. Taulukosta 1 nähdään, että yli puolet siirtyi eläkkeelle suunnittelemassaan iässä. Kolmasosa myöheni

eläkkeelle jäämistään ja reilu kymmenesosa jäi eläkkeelle suunnittelemaansa aikaisemmin. Miehet aikaistivat eläkkeelle siirtymisen naisia useammin. Tulos oli yhdenmukainen brittiläisen eläkeaikoiden toteutumista koskevan tutkimuksen kanssa. Tutkijoiden mukaan sukupuolierot saattoivat aiheutua ajankohdan huonosta työmarkkinatilanteesta (Disney ja Tanner 1999).

Taulukko 1. Eläkeaikomusten toteutuminen sukupuolen mukaan v. 2003–2009. Vuosina 1942–1945 syntyneet. Yksityisalojen palkansaajat. %.

(p=0,002)

Sukupuoli	Siirtyi eläkkeelle			Yhteensä
	aiottua aikaisemmin	aiotussa iässä	aiottua myöhemmin	
Miehet	18	52	30	100
Naiset	9	56	36	100
Kaikki	14	53	33	100
n	103	443	248	794

Taulukko 2. Eläkkeellesiirtymisikä aiotun eläkeiän ja sukupuolen mukaan. Vuosina 2003–2009 eläkkeelle siirtyneet. Syntymävuosikohortit 1942–1945. Yksityisalojen palkansaajat. %.

Kaikki (p=0,000)

Siirtyi eläkkeelle	Aikoi eläkkelle			Kaikki
	Alle 63 v	63 v	64 v ja yli	
Alle 63 v	32	8	4	14
63 v	47	60	30	47
64 v ja yli	21	32	66	39
Yhteensä	100	100	100	100
n	210	326	258	794

Miehet (p=0,000)

Siirtyi eläkkeelle	Aikoi eläkkelle			Kaikki
	Alle 63 v	63 v	64 v ja yli	
Alle 63 v	23	12	4	12
63 v	57	60	34	50
64 v ja yli	20	28	62	38
Yhteensä	100	100	100	100
n	83	160	142	385

Naiset (p=0,000)

Siirtyi eläkkeelle	Aikoi eläkkelle			Kaikki
	Alle 63 v	63 v	64 v ja yli	
Alle 63 v	40	3	5	17
63 v	39	59	24	42
64 v ja yli	21	37	72	41
Yhteensä	100	100	100	100
n	127	166	116	409

Taulukossa 2 on kuvattu todellinen eläkkeellesiirtymisikä aiotun eläkeiän mukaan koko tutkimusjoukossa ja erikseen miehillä ja naisilla. Eläkeaikomusten ja eläkkeelle siirtymisen välillä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä riippuvuus koko aineistossa ja erikseen miehillä ja naisilla. Eläkeaikomukset toteutuivat parhaiten niillä, jotka suunnittelivat eläkkeelle siirtymistä 64-vuotiaana tai myöhemmin. Lähes yhtä hyvin suunnitelmat toteutuivat 63 vuoden iässä eläkkeelle lähtöä suunnitelleilla. Eläkeaikomusten ennustekyky oli sen sijaan huono niillä, jotka suunnittelivat varhaista eläkkeelle siirtymistä. Vain joka kolmannen ajatus varhaisesta eläkkeelle siirtymisestä toteutui, noin puolet heistä jatkoi työssä 63 ikään asti ja joka viides jopa sitä pidempään.

Naiset siirtyivät eläkkeelle miehiä yleisemmin suunnittelemassaan iässä, kun oli kysymys varhain eläkkeelle aikoneiden ryhmästä. 63-vuotiaana eläkkeelle aikovien suunnitelmat eläkkeelle siirtymisestä toteutuivat yhtä yleisesti. 64-vuotiaana eläkkeelle aikovien suunnitelmien toteutumisessa sukupuolten välinen ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä.

Tutkimuksessa haluttiin myös selvittää, miten lisäeläketurva vaikuttaa eläkeaikeiden toteutumiseen. Yksityisen eläkevakuutuksen hankineet ja työnantajan järjestämän lisäeläketurvan piiriin kuuluneet luetaan tässä tarkastelussa lisäeläketurvan piiriin. Tutkimuksen kohderyhmästä 16 prosentilla oli yksityinen eläkevakuutus ja 19 prosenttia kuului työnantajan järjestämän turvan piiriin. Noin kahdella kolmasosalla työnantajan järjestämän lisäeläketurvan piiriin kuuluneista oli alennettu eläkeikä. Neljällä prosentilla oli sekä yksityinen eläkevakuutus että työnantajan lisäeläketurva. Kaikkiaan 31 prosenttia vastaajista oli siten lisäeläketurvan piirissä.

Varhaisia eläkesuunnitelmia esiintyi merkittävästi yleisemmin lisäeläketurvan piiriin kuuluneilla kuin niillä, joilla ei ollut lisäeläketurva. Lisäeläketurvan piiriin kuuluneista 43 prosenttia aikoi jäädä eläkkeelle ennen 63 vuoden ikää, 36 prosenttia 63 vuoden iässä ja 21 prosenttia tätä myöhemmin. Niistä, joilla ei ollut lisäeläketurva, 22 prosenttia aikoi jäädä eläkkeelle ennen 63 vuoden ikää.

Taulukossa 3 on esitetty eläkeaikeiden toteutuminen lisäeläketurvan mukaan. Varhaiset eläkesuunnitelmat toteutuivat merkitsevästi paremmin lisäeläketurvan piiriin kuuluneilla verrattuna niihin, joilla ei ollut lisäeläketurva (41 % vs. 25 %). Lisäeläketurva osaltaan aikaistaa eläkkeelle siirtymistä. On kuitenkin huomattava, että yli puolet varhain eläkkeelle aikoneista yksilöllisen eläkevakuutuksen tai työnantajan järjestämän turvan piiriin kuuluneista jäi eläkkeelle 63 vuoden iässä tai sitä myöhemmin. Näiden tulosten perusteella arvioituna lisäeläketurvan merkitys eläkkeelle siirtymistä aikaistavana tekijänä on vähäinen.

Taulukko 3. Eläkkeellesiirtymisikä aiotun eläkeiän ja lisäeläketurvan mukaan. Vuosina 2003–2009 eläkkeelle siirtyneet. Syntymävuosikohortit 1942–1945. Yksityisalojen palkansaaajat. %.**On lisäeläketurva**

(p=0,000)

Siirtyi eläkkeelle	Aikoi eläkkelle			
	Alle 63 v	63 v	64 v ja yli	Kaikki
Alle 63 v	41	11	7	23
63 v	37	54	27	41
64 v ja yli	22	35	66	36
Yhteensä	100	100	100	100
n	99	101	55	255

Ei lisäeläketurvaa

(p=0,000)

Siirtyi eläkkeelle	Aikoi eläkkelle			
	Alle 63 v	63 v	64 v ja yli	Kaikki
Alle 63 v	25	8	3	10
63 v	58	60	31	49
64 v ja yli	17	32	66	41
Yhteensä	100	100	100	100
n	98	212	197	507

4.2 Aikomuksia jatkaa työssä selittävät mallit

Aikomuksia jatkaa työssä on mitattu kolmella kysymyksellä. Ensiksi on kysytty, missä iässä arvelee jäävänsä kokoaikaiselle eläkkeelle. Toiseksi on kysytty, lisääkö suurempi eläkkeen kertymisprosentti halukkuutta jatkaa työssä yli 63-vuotiaana. Kolmanneksi on kysytty kiinnostusta työn jatkamiseen vanhuuseläkeaikana. Näihin kysymyksiin saadut vastaukset olivat analyyseissä selitettävänä muuttujina. Aikomuksia jatkaa työssä selittävät logistiset regressiomallit on esitetty taulukoissa 4 ja 5.

Aiottu eläkeikä

Mallissa 1 tarkastellaan kiinnostusta jatkaa työssä vähintään 63-vuotiaaksi. Nuoremmat olivat vertailuryhmänä olevaa ikäkohorttia, vuonna 1942 syntyneitä halukkaampia siirtymään varhain eläkkeelle. Naiset olivat miehiä haluttomampia jatkamaan työssä 63 vuoden ikään asti. Korkea-asteen koulutus lisäsi kiinnostusta jatkaa työssä vähintään vanhuuseläkeikänsä asti.

Tieto tulevan vanhuuseläkkeen suuruudesta osoittautui merkitykselliseksi. Halukkuutta työskennellä vähintään 63 vuoden ikään oli vähemmän niillä, jotka tiesivät hyvin tulevan vanhuuseläkkeen suuruuden.

Taulukko 4. Aiottua eläkeikää selittävät logistiset regressioanalyysit. Ristitulosuhteet (OR) ja niiden 95 %:n luottamusväli. Syntymävuosikohortit 1942–1945. Yksityisalojen palkansaajat.

Muuttuja	Aiottu eläkeikä			
	Malli 1 63v ja yli/alle 63v		Malli 2 64v ja yli/63v	
	OR	95 %:n luottamusväli	OR	95 %:n luottamusväli
Syntymävuosi				
1942	1,00		1,00	
1943	0,52	0,27–1,01	1,24	0,74–2,06
1944	0,34	0,18–0,65	0,64	0,37–1,08
1945	0,21	0,11–0,39	1,10	0,65–1,88
Sukupuoli				
mies	1,00		1,00	
nainen	0,44	0,28–0,69	0,75	0,48–1,16
Koulutus				
perusaste	1,00		1,00	
keskiaste	1,63	0,99–2,66	1,56	0,98–2,50
korkea-aste	2,25	1,19–4,24	0,87	0,50–1,51
Työkykyarvio				
0–6 p.	1,00		1,00	
7–8 p.	1,47	0,80–2,69	1,86	0,97–3,57
9–10 p.	1,60	0,81–3,16	3,35	1,64–6,84
Parisuhde				
ei			1,00	
kyllä, puoliso ei työssä			0,54	0,30–0,95
kyllä, puoliso työssä			1,06	0,62–1,83
Tieto eläkkeen suuruudesta				
ei	1,00			
kyllä	0,53	0,34–0,83		
Lisäeläketurva				
ei	1,00		1,00	
kyllä	0,34	0,21–0,54	0,55	0,34–0,89
Työn henkinen raskaus				
kevyt tai sopiva	1,00		1,00	
raskas	0,62	0,40–0,97	0,64	0,43–0,95
Työ tärkein elämänalue				
ei	1,00			
kyllä	1,90	1,07–3,38		
Työuran suhteellinen kesto, pros.				
alle 90	1,00			
90–94	0,45	0,23–0,89		
95–100	0,50	0,29–0,86		
Toimipaikan koko				
alle 50			1,00	
50–299			0,52	0,32–0,84
300 ja yli			0,49	0,30–0,80
Työnantajan tuki työssä jatkamiselle				
ei	1,00			
kyllä	2,40	1,53–3,77		
n		631		524

Yksityinen eläkevakuutus tai työnantajan järjestämä lisäeläketurva liittyi haluttomuuteen jatkaa työntekoa vähintään 63-vuotiaaksi. Työn henkinen raskaus lisäsi aikomuksia varhaiseen eläkkeelle siirtymiseen. Jos työ koettiin kaikkein tärkeimmäksi elämänalueeksi, halukkuus työskennellä vähintään 63 ikävuoteen asti kasvoi. Jos henkilön työura oli tavanomaista lyhyempi (työuran suhteellinen kesto alle 90 prosenttia), niin tämä lisäsi kiinnostusta jatkaa työssä vähintään vanhuuseläkkeen alaikärajaan asti. Myös työnantajan tuki liittyi kiinnostukseen jatkaa vähintään 63 ikävuoteen asti.

Toiseksi tarkastellaan kiinnostusta jatkaa työssä niin, että eläkkeelle siirrytään aikaisintaan 63 vuoden iässä (malli 2). Oma arvio työkyvystä oli yhteydessä aikomukseen työskennellä 63 ikävuoden jälkeen. Hyväksi arvioitu työkyky myöhensi eläkeaikomuksia. Hyväksi arvioidun työkyvyn on todettu 55–64-vuotiailla liittyvän hyvään työmotivaatioon (Gould ja Polvinen 2008).

Parisuhde osoittautui tilastollisesti merkitseväksi tekijäksi. Jos puoliso ei ollut työssä, tämä aikaisti eläkesuunnitelmia verrattuna yksin asuviin. Jos puoliso oli työssä, niin halukkuus työnteon jatkamiseen ei eronnut merkitsevästi yksin asuvista.

Lisäeläketurva vähensi kiinnostusta jatkaa työssä 63 ikävuoden jälkeen samoin kuin työn kokeminen henkisesti raskaaksi. Toimipaikan koko liittyi eläkeaikomuksiin siten, että suuremmissa toimipaikoissa oltiin haluttomampia jatkamaan työssä kuin pienemmissä alle 50 henkilön toimipaikoissa.

Kannustinkarttuma

Taloudellisen kannustimen merkitystä työssä jatkamiselle mitattiin kysymällä lisääkö suurempi eläkkeen kertymisprosentti halukkuutta jatkaa työssä yli 63-vuotiaana (taulukko 5). Sukupuoli osoittautui merkitseväksi niin, että kannustinkarttuma vetosi enemmän miehiin kuin naisiin. Korkea-asteen koulutus lisäsi halukkuutta työssä jatkamiseen. Myös sekä kohtalainen että hyvä työkyky liittyivät kiinnostukseen jatkaa työntekoa kannustinkarttuman vuoksi.

Hyväksi arvioitu eläkeaikainen toimeentulo vähensi kiinnostusta työnteon jatkamiseen. Työn henkinen raskaus oli yhteydessä kielteiseen suhtautumiseen työssä jatkamiseen. Taloudellinen kannustin menettää tehonsa, kun työhön liittyy työn raskaaksi tai epämieluisaksi tekeviä piirteitä.

Työkeskeisyys oli yhteydessä eläkeaikomusten myöhentämiseen. Ne, jotka kokivat ansiotyön tärkeimmäksi elämänalueeksi, olivat muita halukkaampia jatkamaan työntekoa 63 ikävuoden jälkeen.

Toimipaikoissa, joissa oli vähintään 50 henkilöä, oltiin haluttomampia jatkamaan työssä kuin pienemmissä toimipaikoissa. Jos työnantaja suhtautui myönteisesti työntekoon vanhuuseläkeikään asti, niin suurempi eläke lisäsi kiinnostusta työssä jatkamiseen.

Taulukko 5. Logistiset regressioanalyysit, jotka selittävät halukkuutta jatkaa työssä kannustinkarttuman vuoksi ja vanhuuseläkeaikana. Ristitulosuhteet (OR) ja niiden 95 %:n luottamusväli. Syntymävuosikohortit 1942–1945. Yksityisalojen palkansaajat.

Muuttuja	Kannustinkarttuma lisää jatkoahalukkuutta ¹⁾		Voisi tehdä työtä vanhuuseläkkeellä ²⁾	
	OR	95 %:n luottamusväli	OR	95 %:n luottamusväli
Syntymävuosi				
1942	1,00		1,00	
1943	0,85	0,48–1,49	1,10	0,70–1,71
1944	0,80	0,45–1,43	1,57	0,99–2,46
1945	0,58	0,32–1,04	0,87	0,56–1,36
Sukupuoli				
mies	1,00		1,00	
nainen	0,57	0,36–0,89	0,73	0,51–1,04
Koulutus				
perusaste	1,00		1,00	
keskiaste	1,12	0,68–1,85	1,39	0,95–2,04
korkea-aste	1,89	1,04–3,40	2,08	1,26–3,43
Työkykyarvio				
0–6 p.	1,00		1,00	
7–8 p.	2,95	1,37–6,35	2,91	1,86–4,59
9–10 p.	4,88	2,08–11,45	3,74	2,23–6,27
Parisuhde				
ei			1,00	
kyllä, puoliso ei työssä			0,56	0,35–0,89
kyllä, puoliso työssä			0,58	0,37–0,92
Toimeentulo eläkeaikana				
kohtuullinen tai huono	1,00			
hyvä	0,57	0,33–0,97		
Työn henkinen raskaus				
kevyt tai sopiva	1,00			
raskas	0,57	0,36–0,88		
Työ tärkein elämänalue				
ei	1,00			
kyllä	1,75	1,07–2,88		
Työuran suhteellinen kesto, pros.				
alle 90			1,00	
90–94			0,55	0,32–0,92
95–100			0,61	0,41–0,90
Toimipaikan koko				
alle 50	1,00			
50–299	0,53	0,30–0,91		
300 ja yli	0,46	0,27–0,78		
Työnantajan tuki työssä jatkamiselle				
ei	1,00			
kyllä	1,74	1,12–2,73		
n		554		756

¹⁾ Muuttujasta on poistettu ”en osaa sanoa”-vastaukset, joita oli 132.

²⁾ Muuttujasta on poistettu ”en osaa sanoa”-vastaukset, joita oli 74.

Työnteko vanhuuseläkeaikana

Kiinnostusta jatkaa työssä mitattiin lisäksi kysymyksellä ”*voisitteko harkita työssä jatkamista jossain määrin vanhuuseläkkeellä ollessanne*” (taulukko 5). Korkea-asteen tutkinnon suorittaneet olivat muita kiinnostuneempia työnteosta vanhuuseläkeaikana. Halukkuus työntekoon lisääntyi myös, mitä paremmaksi työkyky arvioitiin.

Parisuhde liittyi kiinnostukseen jatkaa työssä vanhuuseläkkeellä ollessa siten, että yksin asuvilla oli enemmän kiinnostusta eläkeaikaiseen työntekoon kuin parisuhteessa olevilla. Parisuhde luokiteltiin analyysissä myös puolison työssäolon mukaan, mutta tämä ei tuonut eroja erityyppisten parisuhteiden välille.

Jos työuran suhteellinen kesto oli vähintään 90 prosenttia, tämä vähensi kiinnostusta työntekoon vanhuuseläkeaikana suhteessa vertailuryhmään. Lyhyt työura kannusti jatkamaan työssä.

Yhteenvetona aikomuksia jatkaa työssä selittävästä malleista voidaan todeta, että tärkeimpiä tekijöitä olivat korkea-asteen koulutus, hyväksi arvioitu työkyky, työnantajan tuki työssä jatkamiselle ja kokemus siitä, ettei työ ole henkisesti raskasta.

4.3 Eläkkeelle siirtymistä selittävät mallit

Taulukon 6 malleissa 1 ja 2 on tarkasteltu eläkkeellesiirtymisikää kaksivaiheisesti samoin kuin taulukon 4 malleissa. Selittäjinä olivat samat muuttujat kuin eläkeaikeiden kohdalla lisätynä kannustinkarttuman vaikutusta mittaavalla muuttujalla. Kannustinkarttuma voidaan ottaa mukaan vain malliin 2, koska eläkettä alkaa kertyä suuremmalla prosentilla vasta 63 vuoden iästä lähtien.

Eläkkeelle siirtyminen aikaisintaan 63-vuotiaana

Nuoremmat olivat halukkaampia siirtymään aikaisemmin eläkkeelle. Jos vastaajalla oli lisäeläketurvaa, se aikaisti eläkkeelle siirtymistä. Samoin vaikutti se, että työuran suhteellinen kesto oli vähintään 90 prosenttia. Nämä tekijät vaikuttivat myös aikomuksiin varhaisesta eläkkeelle siirtymisestä (vrt. malli 1 taulukko 4).

Monet tekijät, jotka selittivät halukkuutta jäädä eläkkeelle ennen 63 vuoden ikää, eivät vaikuttaneet varhaiseen eläkkeelle siirtymiseen. Selittävien tekijöiden erot saattavat liittyä varhaisten eläkesuunnitelmien heikkoon toteutumiseen.

Eläkkeelle siirtyminen 64-vuotiaana tai myöhemmin

Ne, jotka arvioivat työkykynsä kohtalaiseksi, siirtyivät eläkkeelle muita yleisemmin viimeistään 63 vuoden iässä.

Kannustinkarttuman eläkkeelle siirtymistä myöhentävä vaikutus sai tukea tuloksista. Taloudellinen kannustin selitti osaltaan sitä, että eläkkeelle oli siirrytty 64-vuotiaana tai myöhemmin.

Työhön ja työoloihin liittyvistä tekijöistä työkeskeisyys myöhensi eläkkeelle siirtymistä. Samoin vaikutti se, että työura oli tavanomaista lyhyempi. Nämä edellä mainitut tekijät eivät kuitenkaan liittyneet suunnitelmiin siirtyä myöhään eläkkeelle (vrt. malli 2 taulukko 4).

Taulukko 6. Eläkkeelle siirtymistä selittävät logistiset regressioanalyysit. Ristitulosuhteet (OR) ja niiden 95 %:n luottamusvälit. Syntymävuosikohortit 1942–1945. Yksityisalojen palkansaajat.

Muuttuja	Eläkkeellesiirtymisikä			
	Malli 1 63v ja yli/alle 63v		Malli 2 64v ja yli/63v	
	OR	95 %:n luottamusväli	OR	95 %:n luottamusväli
Syntymävuosi				
1942	1,00		1,00	
1943	0,68	0,42–1,08	1,31	0,74–2,31
1944	0,63	0,40–0,99	1,03	0,58–1,82
1945	0,31	0,20–0,48	0,60	0,31–1,15
Sukupuoli				
mies	1,00		1,00	
nainen	0,75	0,54–1,06	0,99	0,62–1,56
Koulutus				
perusaste	1,00		1,00	
keskiaste	1,06	0,74–1,54	1,14	0,70–1,87
korkea-aste	0,97	0,61–1,55	0,86	0,44–1,70
Työkykyarvio				
0–6 p.	1,00		1,00	
7–8 p.	1,54	0,99–2,41	0,39	0,22–0,71
9–10 p.	1,61	0,98–2,64	1,00	0,51–1,95
Kannustinkarttuma¹⁾				
ei			1,00	
kyllä			2,99	1,83–4,86
Lisäeläketurva				
ei	1,00			
kyllä	0,63	0,44–0,91		
Työ tärkein elämänalue				
ei			1,00	
kyllä			2,04	1,24–3,35
Työuran suhteellinen kesto, pros.				
alle 90	1,00		1,00	
90–94	0,68	0,40–1,14	0,32	0,16–0,62
95–100	0,61	0,42–0,89	0,48	0,29–0,79
n		850		445

¹⁾ Muuttujasta on poistettu ”en osaa sanoa”-vastaukset, joita oli 132.

5 Yhteenveto

Joustava vanhuuseläkeikä tuli voimaan Suomessa vuoden 2005 eläkeuudistuksessa. Uudistuksessa rajoitettiin varhaiseläkkeille siirtymisen mahdollisuuksia ja lisättiin samalla taloudellisia kannustimia työssä jatkamiseen. Iän mukana nousevan karttumisprosentin tarkoituksena on lisätä työssä jatkamista. Tavoite liittyy myös elinaikakertoimen soveltamiseen, mutta sen vaikutusta työssä jatkamiseen on vielä ennen aikaista arvioida. Toistaiseksi arvioita taloudellisten kannustimien vaikutuksesta työssä jatkamiseen on vain jonkin verran.

Eläketurvakeskuksen ja Työeläkevakuuttajat TELA ry:n tekemän Joustava eläkeikä -tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten joustavan vanhuuseläkeikäjärjestelmän piiriin ensimmäisinä tulevat ikäluokat aikovat jäädä eläkkeelle ja houkutteleeko taloudellinen kannustin työssä jatkamiseen. Kyselyaineisto kerättiin vuonna 2003. Tässä tutkimuksessa tutkimukseen vastanneiden eläkkeelle siirtymistä on seurattu ja aineistoon on liitetty rekisteritiedot eläkkeelle siirtymisestä vuosilta 2003–2009. Seurantatutkimus rajattiin koskemaan vuosina 1942–1945 syntyneitä ja tutkimusajankohtana yksityisellä sektorilla työssä olleita palkansaajia. Näillä henkilöillä oli joustavan vanhuuseläkeiän valinta tutkimusajankohtana edessäpäin. He olivat seurantajakson alussa 58–61-vuotiaita, työssä pysyneitä ja siten työkyvyltään valikoitunut palkansaajaryhmä.

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää eläkeikää lähestyvien eläkesuunnitelmia ja niiden toteutumista. Tavoitteena oli myös tutkia, selittivätkö samat tekijät eläkeaikomuksia ja eläkkeelle siirtymistä. Tuloksia tarkasteltaessa on hyvä huomata, että tutkimuksen henkilöillä eläkkeelle siirtymisen mahdollisuudet olivat nykyistä laajemmat. Nuorinta ikäluokkaa lukuun ottamatta heillä oli mahdollisuus jäädä eläkkeelle myös vanhojen eläkesäännösten mukaan, esimerkiksi varhentaa vanhuuseläkkeen 60 vuoden ikään. Tutkimuksen kohderyhmällä oli siten hyvät mahdollisuudet jäädä halutessaan eläkkeelle hyvin aikaisin tai jatkaa työssä aina 68 vuoden ikään asti.

Kohderyhmästä 29 prosenttia suunnitteli siirtyvänsä eläkkeelle jo ennen 63 vuoden ikää, 39 prosenttia aikoi eläkkeelle 63 vuoden iässä ja 32 prosenttia tätä myöhemmin. Seuranta osoitti, että eläkkeelle siirryttiin jonkin verran suunniteltua myöhemmin. Erityisesti niiden, jotka suunnittelivat jäävänsä eläkkeelle ennen 63 vuoden ikää, eläkkeelle siirtyminen myöhentyi. Tästä joukosta vain kolmasosa siirtyi eläkkeelle näin varhain. Varhaiset eläkesuunnitelmat toteutuivat todennäköisimmin niillä, joilla oli yksilöllinen eläkevakuutus tai työnantajan järjestämä lisäeläketurva. Lisäeläketurvan merkitys eläkkeelle siirtymistä aikaistavana tekijänä osoittautui kuitenkin vähäiseksi.

Parhaiten toteutuivat niiden suunnitelmat, jotka aikoivat siirtyä eläkkeelle aikaisintaan 64 vuoden iässä. Heistä kaksi kolmesta toteutti aikomuksensa. Lähes yhtä hyvin toteutuivat niiden aikomukset, jotka suunnittelivat eläkkeelle siirtymistä 63 vuoden iässä. Heistä kolme viidestä siirtyi eläkkeelle vanhuuseläkkeen alaikärajalla, kuitenkin joka kolmas jatkoi työssä tätä pidempään.

Aikomuksiin jatkaa työssä eri osakysymyksillä mitattuna (arvioitu eläkeikä, kannustinkarttuman merkitys ja työ vanhuuseläkkeen ohessa) liittyivät muita tekijöitä yleisemmin seuraavat: kuului vanhimpiin ikäluokkiin ja miehiin, työkyky oli hyvä, eikä työssä esiintynyt henkistä rasitusta ja työnantaja tuki ikääntyvien työssä jatkamista. Kiinnostusta jatkaa työssä vähensi puolestaan se, että henkilö kuului lisäeläketurvan piiriin. Myös hyväksi arvioitu toimeentulo eläkeaikana, työ keskikokoisessa tai suuressa työpaikassa, parisuhteessa eläminen sekä pitkä työura vähensivät kiinnostusta jatkaa työntekoa.

Varhaiseen eläkkeelle siirtymiseen vaikuttivat ikä ja se, oliko lisäeläketurvaa. Nuoremmat ikäluokat ja lisäeläketurvan piiriin kuuluneet siirtyivät eläkkeelle ennen 63 vuoden ikää muita useammin. Myös pitkä työura aikaisti eläkkeelle siirtymistä. Vastaavasti lyhyt työura myöhensi sitä. Myöhäistä eläkkeelle siirtymistä selittivät lisäksi työn kokeminen tärkeimmäksi elämänaalueeksi ja suurempi eläke.

Useat tutkimuksessa tarkastellut tekijät selittivät eläkeaikomuksia, mutta eläkkeelle siirtymistä vain harvat. Kiinnostavaa on, että varhaista eläkkeelle siirtymistä selittävät tekijät liittyivät myös varhaisiin eläkeaikomuksiin. Sen sijaan myöhäistä eläkkeelle siirtymistä selittävät tekijät erosivat myöhäisiä eläkeaikeita selittävästä tekijöistä. Vain lyhyt työura selitti näitä molempia. On myös huomattava, että kannustinkarttuma oli mukana uutena tekijänä myöhäistä eläkkeelle siirtymistä koskevassa tarkastelussa. Yhteenvetona eläkeaikeita ja eläkkeelle siirtymistä selittävien mallien tuloksista todetaan Beehriin (1986) viitaten, että tarkastellut tekijät painottuivat eri tavoin eläkkeellesiirtymisprosessin eri vaiheissa.

Tämän tutkimuksen lisä aikaisempaan tutkimukseen nähden on siinä, että on voitu tutkia samanaikaisesti suunnitelmia siirtyä eläkkeelle ja eläkkeelle siirtymistä sekä niihin vaikuttavia tekijöitä. Kyselyaineistoon liitettyjen rekisteritietojen avulla on voitu arvioida myös eläkeaikomusten ennustemerkitystä. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että eläkeaikomukset suuntaavat eläkkeelle siirtymistä. Niiden tunteminen auttaa arvioimaan eläkkeelle siirtymisen tulevaa kehitystä.

Kirjallisuus

- Ahonen K. (2004) Vapaaehtoisen lisäturvan merkitys palkansaajien eläkkeelle siirtymisessä. Teoksessa E. Tuominen (toim.) Eläkeuudistus ja ikääntyvien työssä jatkamisaikheet. Eläketurvakeskuksen raportteja 37. Helsinki, 159–198.
- Ahonen K., Moilanen L. (2007) Kotitalouksien eläkesäästäminen, tulot ja varallisuus. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2007:1. Helsinki.
- Anderson K. H., Burkhauser R. V., Quinn J. F. (1986) Do retirement dreams come true? The effect of unanticipated events on retirement plans. *Industrial and Labor Relations Review* 39:4, 518–526.
- Beehr T.A. (1986) The process of retirement: a review and recommendations for future investigation. *Personnel Psychology* 39:1, 31–55.
- von Bondsdorff M.E. (2009) Intentions of Early Retirement and Continuing to Work Among Middle-aged and Older Employees. University of Jyväskylä. Jyväskylä.
- Börsch-Supan A. (2000) Incentives effects of social security on labor force participation: Evidence in Germany and across Europe. *Journal of Public Economics*, 78, 25–49.
- Cobb-Clark D.A., Stillman S. (2009) The Retirement Expectations of Middle-aged Australians. *The Economic Record*. Vol. 85, NO. 269, June 2009, 146–163.
- Coppola M., Benita Wilke C. (2010) How sensitive are subjective retirement expectations to increases in the statutory retirement age? The German case. Mannheim Research Institute for the Economics of Ageing, 207-2010 (Version: Oktober 2010).
- Disney R., Tanner S. (1999) What can we learn from Retirement Expectations Data? The Institute of Fiscal Studies. Working Paper Series No. W99/17.
- Forma P. (2004a) Antavatko erilaiset kysymykset erilaisen kuvan työssä jatkamiseen liittyvistä suunnitelmista? Teoksessa P. Forma, J. Väänänen (toim.) Työssä jatkaminen ja työssä jatkamisen tukeminen kunta-alalla. Kuntatyö 2010 -tutkimus. Kuntien eläkevakuutus. Jyväskylä, 189–208.
- Forma P. (2004b) Työhön suhtautuminen ja työssä jatkaminen. Teoksessa P. Forma, J. Väänänen (toim.) Työssä jatkaminen ja työssä jatkamisen tukeminen kunta-alalla. Kuntatyö 2010 -tutkimus. Kuntien eläkevakuutus. Jyväskylä, 209–229.
- Forma P., Tuominen E., Väänänen-Tomppo I. (2005) Who wants to continue at work? Finnish pension reform and the future plans of older workers. *European Journal of Social Security* 7:3, 227–250.
- Gould R., Polvinen A. (2008) Attitudes towards work. In R. Gould, J. Ilmarinen, J. Järvisalo, S. Koskinen (eds.) *Dimensions of work ability. Results of the Health 2000 Survey*, 95–98. Finnish Centre for pensions. The Social Insurance Institution. National Public Health Institute. Finnish Institute of Occupational Health. Helsinki.
- Hakanen J. (2004) Työuupumuksesta työn imuun. Työhyvinvointitutkimuksen ytimessä ja reuna-alueilla. Työ ja ihminen Tutkimusraportti 27. Työterveyslaitos.
- Harkonmäki K. (2007) Predictors of disability retirement: From early intentions to retirement. Department of Public Health, University of Helsinki. The Local Government Pension Institution. Helsinki. <https://oa.doria.fi/handle/10024/28130>.

- Järnefelt N. (2010) Education and Longer Working Lives: A longitudinal study on education differences in late exit from working life among older employees in Finland. Finnish Centre for Pension. Studies 2010:1. Helsinki.
- Li C.-Y., Sung F.-C. (1998) A review of the healthy worker effect in occupational epidemiology. *Occupational Medicine* 40, 225–229.
- Munnell A.H., Triest R.H., Jivan N. (2004) How do pensions affect Expected and Actual Retirement Ages, CRR WP 2004-27. Center for Retirement research at Boston College.
- OECD (2006) Live longer, Work Longer. OECD, Paris
- Roberts J., Rice N., Jones A.M. (2010) Early Retirement Among Men in Britain and Germany: How Important is Health? *The Geneva Papers* 35, 644–667.
- Salokangas T., Vuori J., Huuhtanen P. (2005) Kohti hallittua työuraa ja eläkeprosessia – Kat-saus eläkkeelle siirtymiseen vaikuttaviin tekijöihin ja työuran jatkamisen edistämiseen. *Työ ja ihminen* 19:3, 307–325.
- Saurama L. (2004) Experience of early exit. A comparative study of the reasons for and consequences of early retirement in Finland and Denmark in 1999–2000. Finnish Centre for Pension, Studies 2004:2. Helsinki.
- Schnalzenberger, M., Schneeweis N., Winter-Ebmer R., Zweimüller M. (2008) Job Quality and Retirement Decisions. In A. Börsch-Supan et al. *Health, Ageing and Retirement in Europe (2004-2007) – Starting the Longitudinal Dimension*, 213–19. Mannheim: MEA.
- Siegrist, J., Wahrendorf M., von dem Knesebeck O., Jürges H., Börsch-Supan A. (2007) Quality of Work, Well-being and Intended Early Retirement of Older Employees – Baseline Results from the SHARE Study. *European Journal of Public Health* 17(1): 62–68.
- Taylor M.A., Shore L. (1995) Predictors of Planned Retirement Age: An Application of Beehr’s Model. *Psychology and Aging* 10:1, 76–83.
- Tuominen E., Pelkonen J. (2004) Joustava eläkeikä -tutkimus. Esiraportti joustavien ikärajojen valintatilanteeseen vuosina 2005–2007 tulevista yksityisalojen palkansaajista. Eläketurvakeskuksen monisteita 45. Helsinki.
- Tuominen E., Takala M., Ahonen K., Karisalmi S. (2010) Palkansaajien eläkeaikomukset 2000-luvulla. Teoksessa E. Tuominen, M. Takala, P. Forma (toim). *Työolot ja työssä jatkaminen*. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2010:2, 91–132. Helsinki.
- Valkonen T., Määttänen N. (2010) Varallisuus ja eläkkeelle siirtyminen. Eläketurvakeskuksen raportteja 2010:1. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA Sarja B 243. Helsinki.

Liitteet

Liite 1. Eläketapahtumat eläkelajeittain ikäkohortin mukaan seurantajaksolla 2003–2009. Syntymävuosikohortit 1942–1945. Yksityisalojen palkansaajat. %.

Syntymä- vuosi	Vuosi																											Siirtyi eläkkeelle 2003–2009		
	2003			2004			2005			2006			2007			2008			2009			Kyllä %	Ei %	n						
	1)	2)	3)	1)	2)	3)	1)	2)	3)	1)	2)	3)	1)	2)	3)	1)	2)	3)	1)	2)	3)									
1942	0	0	0	0	2	0	0	4	32	0	2	23	0	1	26	0	0	5	0	0	1	96	4	239						
1943	0	1	0	0	3	0	0	2	1	0	3	38	0	2	13	0	1	27	0	0	4	94	6	212						
1944	1	0	0	0	6	0	0	1	0	0	3	3	0	3	38	0	1	12	0	1	16	84	16	219						
1945	0	0	0	2	0	0	0	1	2	4	1	1	0	3	2	1	0	48	0	0	13	79	21	219						
Kaikki	0	0	0	1	3	0	0	2	7	2	2	12	0	3	20	0	1	25	0	0	10	89	11	889						

- 1) Työkyvyttömyyseläke, osatyökyvyttömyyseläke tai työttömyyseläke
 2) Varhennettu vanhuuseläke
 3) Vanhuuseläke

Liite 2. Tutkimuksen muuttajat.

Selitettävät muuttajat:

Arvioitu eläkeikä: vastaajan antama arvio kokoaikaiselle eläkkeelle jäämisen iästä luokiteltuna malleissa kahdella tavalla:

1. vaiheen malli: eläkkeelle 63-vuotiaana tai myöhemmin vs. alle 63-vuotiaana
2. vaiheen malli: eläkkeelle 64-vuotiaana tai myöhemmin vs. 63-vuotiaana (aikaistajat poistettu)

Kannustinkarttuma: ”Lisääkö 4,5 prosentin vuosittainen eläkekertymä halukkuuttanne jatkaa työssä yli 63-vuotiaana?”, 0 = ei, 1 = kyllä.

Työ vanhuuseläkeaikana: ”Voisitteko harkita työn teon jatkamista jossain määrin vanhuuseläkkeellä ollessanne?”, 0 = en, 1 = kyllä, ehkä jossain määrin.

Eläkkeellesiirtymisikä: Eläketurvakeskuksen rekisteritieto eläketapahtumasta (osa-aika eläkeläinen luettiin työssä olevaksi) vuosina 2003–2009 luokiteltuna malleissa kahdella tavalla samoin kuin aiottua eläkeikää koskeva muuttuja (ks. edellä).

Selittävät muuttajat:

Ikäkohortti: Syntymävuosi, rekisteritieto.

Sukupuoli: 1 = mies, 2 = nainen.

Koulutus: 1 = korkea-aste, 2 = keskiaste, 3 = perusaste.

Parisuhde: 1 = kyllä, puoliso työssä 2 = kyllä, puoliso ei työssä 3 = ei parisuhteessa.

Oma arvio työkyvystä: Oma arvio työkyvystä, vaihteluväli 0–10. Muuttuja oli luokiteltu 0–6 p. (huono), 7–8 p. (kohtalainen), 9–10 p. (hyvä).

Tieto vanhuuseläkkeen suuruudesta: ”Tiedättekö kuinka suuri tuleva vanhuuseläkkeenne on?”, 1 = erittäin hyvin tai melko hyvin, 2 = en erityisen hyvin tai en lainkaan.

Toimeentulo eläkeaikana: ”Miten arvioitte tulevanne taloudellisesti toimeen eläkeaikanne?”, 1 = hyvin tai melko hyvin, 2 = kohtuullisesti, melko tai erittäin huonosti.

Kannustinkarttuma: ks. eo. luokitus. Kannustinkarttuma on selittävänä muuttujana tosiasiallista eläkkeellesiirtymistä koskevassa mallissa.

Yksityinen eläkevakuutus tai työnantajan järjestämä lisäeläketurva: ”Oletteko varautunut eläkkeelle jäämiseen yksityisellä eläkevakuutuksella?”, ”Onko Teillä lakisääteisen eläketurvan lisäksi työnantajan maksamaa lisäeläketurvaa?” 1 = toinen tai molemmat kyllä, 2 = molemmat ei.

Työn ruumiillinen rasittavuus: Vastausvaihtoehdot välillä erittäin kevyenä – erittäin raskaana.

Työn henkinen rasittavuus: Vastausvaihtoehdot välillä erittäin kevyenä – erittäin raskaana.

Työn merkitys: Ansiotyö on tärkein elämäalue 1 = kyllä, 2 = ei.

Työuran suhteellinen kesto: Työeläkettä kartuttanut työskentelyaika 23 ikävuoden täyttämisen jälkeen maksimaalisesta työurasta vuoden 2003 loppuun mennessä prosentteina. Eläketurvakeskuksen rekisteritieto.

Toimipaikan koko: Vastaajan toimipaikassa työskentelevien henkilöiden määrä, 1 = yli 300 henkeä, 2 = 50–299 henkeä, 3 = alle 50 henkeä.

Työnantajan ikäpolitiikka: Työnantaja tukee ihmisiä jatkamaan työssään vanhuuseläkeikään asti, 1 = kyllä, voimakkaasti tai jossain määrin 2 = ei erityisemmin, ei lainkaan.

Työttömyysputken käyttö työpaikalla: ”Onko työpaikallanne viimeisten kolmen vuoden aikana siirretty työntekijöitä työttömyyseläkeputkeen?”, 1 = kyllä, 2 = ei.

Liite 3. Analyseissä käytettyjen kysymysten vastausjakautumat. Syntymävuosikohortit 1942–1945. Yksityisalojen palkansaajat. %, lkm.

Muuttuja	%	lkm
Aiottu eläkeikä		
alle 63 v	26	210
63 v	35	326
64 v ja yli	28	258
en osaa sanoa	11	84
yht.	100	878
Eläkkeellesiirtymisikä		
alle 63 v	34	280
63 v	34	309
64 v ja yli	19	199
ei siirtynyt eläkkeelle	13	101
yht.	100	889
Kannustinkarttuma lisää jatkohalukkuutta		
kyllä	28	190
ei	72	472
yht.	100	662
Työnteko eläkeaikana		
kyllä, ehkä jossain määrin	62	488
en	38	284
yht.	100	772
Syntymävuosikohortti		
1942	19	239
1943	16	212
1944	32	219
1945	33	219
yht.	100	889
Sukupuoli		
mies	55	424
nainen	45	465
yht.	100	889
Koulutus		
perusaste	40	329
keskiaste	45	364
korkea-aste	15	196
yht.	100	889
Oma arvio työkyvystä		
0–6 p.	19	157
7–8 p.	52	458
9–10 p.	29	266
yht.	100	881
Työuran suhteellinen kesto, pros		
alle 90	32	302
90–94	14	133
95–100	54	454
yht.	100	889
Parisuhde		
ei	25	228
kyllä, puoliso ei työssä	30	279
kyllä, puoliso työssä	45	368
yht.	100	875

jatkuu →

Ansiotyö tärkein elämäalue		
kyllä	24	214
ei	76	675
yht.	100	889
Työnantajan tuki työssä jatkamiselle		
kyllä, voimakkaasti tai jossain määrin	44	347
ei erityisemmin tai ei lainkaan	56	422
yht.	100	769
Työn fyysinen raskaus		
erittäin tai melko kevyt, sopiva	69	597
erittäin tai melko raskas	31	254
yht.	100	851
Työn henkinen raskaus		
erittäin tai melko kevyt, sopiva	46	396
erittäin tai melko raskas	54	448
yht.	100	844
Toimipaikan koko		
alle 50	26	230
50–299	30	247
300 ja yli	44	383
yht.	100	860
Lisäeläketurva		
kyllä	30	277
ei	70	576
yht.	100	853
Tieto vanhuuseläkkeen suuruudesta		
erittäin hyvin tai melko hyvin	45	414
en erityisen hyvin tai en lainkaan	55	462
yht.	100	876
Toimeentulo eläkeaikana		
erittäin hyvin tai melko hyvin	24	213
kohtuullisesti, melko tai erittäin huonosti	76	655
yht.	100	868
Työttömyysputken käyttö työpaikalla viimeisten kolmen vuoden aikana		
kyllä	24	201
ei	76	688
yht.	100	889

Eläketurvakeskus on Suomen työeläkejärjestelmän lakisääteinen keskuslaitos. Sen tutkimustoiminta koostuu pääasiassa sosiaaliturvaan ja työeläkejärjestelmiin liittyvistä aiheista. Tutkimuksissa pyritään monipuolisesti ottamaan huomioon sosiaalipoliittiset, sosiologiset ja taloudelliset näkökulmat.

Pensionsskyddscentralen är lagstadgat centralorgan för arbetspensionssystemet i Finland. Forskningsverksamheten koncentrerar sig i huvudsak på den sociala tryggheten och på de olika pensionssystemen. Målet för forskningsprojektet är att mångsidigt belysa aspekter inom socialpolitik, sociologi och ekonomi.

The Finnish Centre for Pensions is the statutory central body of the Finnish earnings-related pension scheme. Its research activities mainly cover the fields of social security and pension schemes. The studies aim to paint a comprehensive picture of the sociopolitical, sociological and financial aspects involved.